

Vannspissmus *Neomys fodiens* i Østfold

MORTEN VIKER

Viker, M. 1999. Vannspissmus *Neomys fodiens* i Østfold. *Natur i Østfold* 18(2): 89-92.

Vannspissmusa *Neomys fodiens* er en lite registrert art i Norge, det antas at den har vid utbredelse, men den blir sjelden sett. Denne artikkelen lister 18 registreringer fra Østfold gjort i perioden ca. 1970 – 1999. Arten er trolig vanlig ved vassdrag og vann i hele fylket noe det presenterte plottkartet også antyder.

Morten Viker. Grågåsvæien 4, 1679 Kråkerøy. E-post: viker@online.no

På Langøya, Kråkerøy, kom 17. oktober 1999 huskatten bærende på et lite svart og hvitt dyr som ikke liknet på noe den vanligvis kommer trekende med. Det viste seg å være en vannspissmus *Neomys fodiens*. Byttet ble ikke spist av katten og det er avbildet i fig. 1. Fra før visste jeg at arten trolig er vanlig i hele fylket, men at det er gjort svært få konkrete funn. En titt på Norsk Zoologisk Forenings pattedyratlassider på internett (<http://www.fagerborg.vgs.no/nzf/vannspis.jpg>) bekreftet dette. Det er ikke bare i Østfold det er gjort få funn, det ser ut til å være tilfelle for hele landet. Atlaskartet hadde bare 5 plott i Østfold og heller ikke veldig mange i Norge for øvrig. Pattedyratlasets har heller ikke med eldre observasjoner, her er kun funn etter 1980 registrert. Spørsmålet ble derfor; Hva vet vi om utbredelsen til vannspissmusa i Østfold?

Biologi

Vannspissmusa er den største norske spissmusarten med en kroppslengde på 63 – 93 mm, halen er 58 – 82 mm lang og vekten 8 – 25g. Den er lett kjennelig på fargen som i motsetning til de andre "brune" spissmusartene er svart på rygg og oversiden av halen samt på yttersiden av føttene og fotsålene. Resten av dyret er hvitt og det er en ganske skarp fargegrense mellom over- og underside (Heggberget 1990). Disse fargene er god kamuflasje i alle fall når den beveger seg i vann, jfr. vannfugler og fisk med samme fargetegning – mørk over og lys under.

Da arten er delvis tilpasset et liv i vann har den en fra sidene flatttrykt hale med en kjøl av stive hår og stive hårbremmer på bakføttene. Den svømmer med bakbeina og styrer med halen. Den svømmer fort, opptil ½ meter i sekundet (Collett 1912).

Vannspissmusa får 1 – 3 ungekull om sommeren som består av 5 – 8 unger. Hunnen går drektig i ca. 20 dager og ungene avvenes etter 38 – 40 dager (Heggberget 1990). Unger født i første kull kan forplante seg allerede samme sommer (Siivonen 1976).

Næringen er for det meste virvelløse dyr den fanger både i vann og på land. Dessuten fisk og

Fig. 1. Vannspissmus fanget av katt på Langøya, Kråkerøy, Fredrikstad 17.10.1999. Katten spiste ikke dette byttet, noe som for øvrig er ganske vanlig da spissmus ikke smaker godt pga. vond lukt fra kjertler på kroppssidene.

Foto: Morten Viker.

frusk (Heggberget 1990). På grunn av rask for-
brenning må spissmus spise ofte og mye, den blir
derfor opplevd som ganske vill og grådig selv
om dette kom mer til uttrykk før; Vannspissmus
sloss innbyrdes og hvis den ene klarer å drepe
den andre blir taperen spist opp (Collett 1912).
”Den er et rovlystent beist som utgir seg for å
være fromt og vennlig, men hvis man rører den
vil den bite hardt, med en dødelig gift. Den har
et blodtørstig lynne, med stor lyst til å skade alt,
og den elsker ingen” – Edward Topsell 1607 i
History of Four-footed
Beasts (Semb-Johansson
1986).

Utbredelse og levested

Arten finnes i nesten hele
Europa fra England og
Skandinavia gjennom
Sibir til Baikalsjøen. Øst
for dette finnes den på
Sakhalin ved Stillehavs-
kysten. I Europa går sør-
grensen ved De
Cantabrianske fjell, Pyre-
neene, Alpene, Abruzzi
og fjellpartier på Balkan
(Mitchell-Jones 1999).
Utbredt over hele Norge,
men ser ut til å mangle i
kyststrøk av Finnmark
(Isaksen m.fl. 1998).

Vannspissmusa lever
som navnet sier oftest i
nærheten av vann (Hegg-
berget 1990), men er
også funnet flere ganger
et godt stykke fra vass-
drag (Solheim 1989).
Observasjoner og felle-
fangster er nesten alltid
knyttet til vann, vassdrag
eller fuktig mark. Ore-
sumper og fuktenger
samt høystaudemark
langs elver og små bek-

ker peker seg ut som gode biotoper, den er også
funnet ved strandenger på kysten og langs vass-
drag i næringsfattig lavfuruskog (Solheim 1990).

Funn i Østfold

Innledningsvis ble det opplyst at det er 5 plott
for arten i Norsk Pattedyratlas' karter. Disse re-
presenterer funn innen en rute av fylket på 10 x
10 km. Det sier derfor ikke noe om det er flere
funn innen denne ruten. I Solheim (1989 og 1990)
er det plottet et funn fra Østfold på Norgeskart.

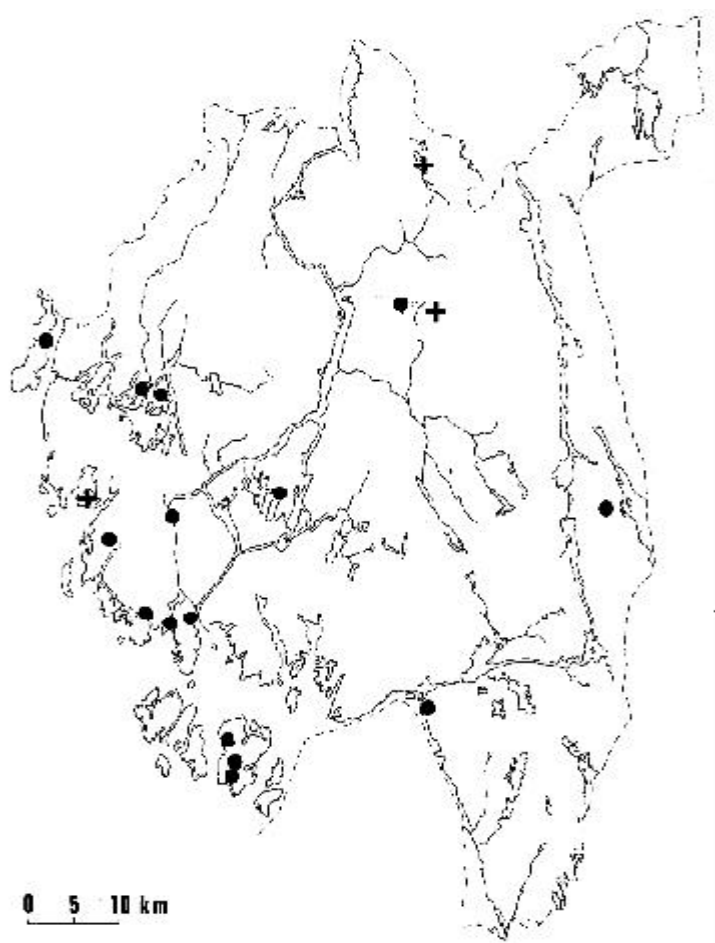

Fig. 2. Lokalteter og områder hvor vannspissmus er registrert i Østfold. Plottenes fordeling indikerer at arten er vanlig utbredt i fylket. Fylt sirkel viser lokaliteter med nøyaktig stedsangivelse. Kors viser områder med registreringer, men hvor nøyaktig stedsangivelse mangler.

Dette plottet angir funnet på Åven i Råde. Nedfor listes 18 kjente sikre registreringer av vannspissmus i Østfold og utfra spredningen på plottene kan en vel si at arten vil bli funnet over hele fylket ved nærmere undersøkelse.

Også i Østfold er arten funnet i en rekke forskjellige biotoper og de aller fleste innen kategoriene listet over. De eneste funnene som muligens skiller seg ut er de to gjort på Kråkerøy. Her er det gjort ett funn på hver side av øya hhv. ved Øster- og Vesterelva. Ingen av funnlokalitetene har særlig våtmarksvegetasjon eller bekker. Lokalitetene ligger nærmest rett ved Glomma som på disse stedene flyter raskt på sine siste meter mot Oslofjorden.

Aremark

4 individer fanget Bøensæter 23. – 27.08.1995 (Kooij 1995, Wergeland Krog i manus). Registrert i pattedyratlas (flere observatører).

Eidsberg

Påvist i Trømborgfjella før 1980 (Haga 1980, Wergeland Krog 1997).

1 individ Stranda, Trømborg 15.10.1990 (Wergeland Krog 1997) (Lennart Blomberg).

Fredrikstad

1 individ Ørmen Bro, Skinnerflo sør, Onsøy mai 1981. (Stenmark 1983, Larsen 1984, Wergeland Krog 1997b). Registrert i pattedyratlas. Denne observasjonen er gjengitt av flere forfattere i forskjellige sammenhenger, men refererer alle til funnet ved Ørmen Bro (Runar Larsen).

1 individ spiste på en fortsatt levende frosk Manstad, Onsøy sommeren 1995. (Wergeland Krog 1997b) (Bjørn Henriksen, Jan Ingar Båtvik).

1 individ fanget av katt Møklegård, Onsøy november 1996 (Wergeland Krog 1997b) (Kjell Møklegård, Jan Ingar Båtvik).

1 individ fanget i klappfelle Møllerodden, Kråkerøy 21.03.1999 (Åge Sten Fredriksen).

1 individ fanget av katt Gyteskjær, Langøya, Kråkerøy 17.10.1999. Registrert i pattedyratlas (Reidun Vikar, Morten Vikar).

Halden

1 individ funnet død i grøft Engevika på 1980-tallet (Hans Jan Bjerkely).

Hvaler

1 individ funnet dødt ved Arekilen, Kirkøy 16.04.1995. (Rune G. Bosy, Øyvind Hagen).

2 individer i bekken mellom Arekilen og Ørekroken, Kirkøy 10.07.1995. Registrert i pattedyratlas (Ronny Andersen, Kjell Magne Olsen).

1 individ Korshavnkilen, Kirkøy 11.07.1995. Registrert i pattedyratlas (Ronny Andersen, Kjell Magne Olsen).

Moss

1 individ Kiellandsvik, Jeløy 1993. Registrert i Pattedyratlas, men kun med navn på atlasruta = Kambo (Arild Hansen).

Råde

Arten er registrert på 1970 – tallet ved Åven/Røstad. Registrert i forbindelse med hovedfagsfeltkurs i zoologi ved Universitetet i Oslo (Nils-Jarle Ytreberg).

Sarpsborg

1 individ Bekkhus, Tunevannet Nord 1993.

Trøgstad

Kjent fra området Heravassdraget i perioden 1976 – 1986 og skjønnsmessig vurdert som alminnelig (Haga 1986).

Våler

1 individ tatt av katt Rødsenga/Folkestadfeltet 1984 (Wergeland Krog 1993). Registrert i pattedyratlas (Åsmund Fjellbakk).

1 individ Dyrholmene, Vansjø 1990 (Wergeland Krog 1993). Registrert i pattedyratlas (Åsmund Fjellbakk).

Status, trusler og forvaltningstiltak

Vannspissmusa er verken truet globalt eller nasjonalt. Den er oppført på Bernkonvensjonens liste III. Næringsfattige, sure vannsystemer ser ut til å utelukke forekomst av arten. Sur nedbør er derfor en trussel. Forurensning av vann fører

til fattigere makrofauna og gjør forurenset vann til uegnet jaktbiotop. Skjøtsel og kanalisering av vassdrag fører til tap av egnet habitat.

Å unngå forsuring og forurenning sammen med ivaretagelse av naturlige bekkeløp vil tjene artens forekomst (Isaksen m.fl. 1998).

Litteratur:

- Collett, R. 1912. *Norges pattedyr*. Kristiania. 744pp.
- Haga, A. 1980. Plante- og dyreliv i Trømborgfjella, Eidsberg. *Østfold-Natur* 8: 1-29.
- Haga, A. 1986. Naturfaglige forhold i Heravassdraget, Trøgstad. *Østfold-Natur* 26: 101
- Heggberget, T.M. 1990. Vannspissmusa. I Semb-Johansson, A. 1990. *Norges Dyr. Pattedyrene* 3: 35 – 37.
- Isaksen, K., Syvertsen, P.O., Kooij, J. van der, & Rinden, H. 1998. Truete pattedyr i Norge: faktaark og forslag til rødliste. *Norsk Zoologisk Forening. Rapport 5 (1998)*: 30 – 31.
- Kooij, J. van der, Olsen, K. M., Starholm, T. & Shimmings, P. 1995. Rapport fra Norsk Zoologisk Forenings pattedyrleir på Bøensætre, Aremark i Østfold 25. – 27. August 1995. *Norsk Zoologisk Forening. Rapport 1*. 18pp.
- Larsen, R.S. 1984. Natur, flora og fauna i Ågårdselva-området, Tune. *Østfold-Natur* 21: 1-57.
- Mitchell-Jones, A.J. m.fl. 1999. *The Atlas of European mammals*. London – San Diego. 484s.
- Semb-Johansson, A. 1986. *Verdens dyr* 6. *Pungdyr, flaggermus & insektetere*: 30 – 35.
- Siivonen, L. 1976. *Nordeuropas Daggdjur*. Helsingfors. 192s.
- Solheim, R. 1989. Hvor vanlig er vannspissmusa *Neomys fodiens*? Erfaringer med vannspissmus i Sør-Norge. *Fauna* 42: 93-95.
- Solheim, R. 1990. Flere norske funn av vannspissmus. *Fauna* 43: 179 – 183.
- Stenmark, G. 1983. Fuglelivet langs Seutelven, Skinnerflo og Augeberghølen. *Østfold-Natur* 18: 23-24.
- Wergeland Krog, O. M. 1993. *Viltet i Våler. Kartlegging av viktige viltområder. Forvaltningsplan for viltressursene*. Fylkesmannen i Østfold - Våler kommune. 90s. + kart.
- Wergeland Krog, O.M. 1994. *Viltet i Sarpsborg. Kartlegging av viktige viltområder. Forvaltningsplan for viltressursene*. Fylkesmannen i Østfold og Sarpsborg kommune. Upub. 110s + kart.
- Wergeland Krog, O. M. 1997. *Viltet i Eidsberg. Kartlegging av viktige viltområder. Forvaltningsplan for viltressursene*. Eidsberg kommune og Fylkesmannen i Østfold. 101s. + kart.
- Wergeland Krog, O. M. 1997b. *Viltet i Fredrikstad. Kartlegging av viktige viltområder, forvaltningsplan for viltressursene*. *Fredrikstad kommune. Rapport 2-1997*: 1-104 + vedlegg 14s. + 1 kart.
- Wergeland Krog, O. M. (i manus). *Viltet i Aremark. Kartlegging av viktige viltområder. Forvaltningsplan for viltressursene*. Aremark kommune og Fylkesmannen i Østfold.